

Itävallan ja Unkarin monidimensioinen rajakiista

Mari Vares: The Question of Western Hungary/Burgenland, 1918–1923. A Territorial Question in the Conflict of National and International Policy. *Jyväskylä Studies in Humanities* 90, Jyväskylä 2008. 328 s.

■ Ensimmäisen maailmansodan jälkiselvittelyt ovat yksi

maailmanhistorian tutkituimpia kohteita. Siihen kuuluvat sellaiset murrokset kuin Keski-Euroopan ylikansallisten keisarikuntien sortuminen, kymmenen uuden tai uusiutuneen valtion synty Eurooppaan, Venäjän vallankumoukset ja Pariisin rauhankonferenssi ja rauhansopimukset. Lisäksi näitä on tutkittu aktiivisesti jo 80 vuoden ajan, ja niistä on kumuloitunutta tietoutta ja useita sukupolvia vaihtuneita näkemyksiä ja tulkintoja. Ajan arkistot ovat käytännöllisesti katsoen kaikki avoinna tutkimukselle. Olemme valtavan tieto- ja tulkintavuoren päällä.

Käytännössä tutkimus eteneekin osakysymysten kautta. Suomessa on professori Max Engmanin tutkimusryhmä Åbo Akademista tutkinut imperiumien, lähinnä Itävalta-Unkarin ja Venäjän keisarikuntien hajoamista. Tästä ryhmästä on peräisin eräänlainen rinnakaistutkimus, Tom Gullbergin väitöskirja Kärntenin kysymyksestä ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Mari Varesen tutkimus ei kuulu tähän joukkoon, vaan sopii hyvin itsenäisenä tuotoksena Jyväskylän yliopiston Hungarologia-kokonaisuuteen.

Mari Varesen väitöskirja on kiinnostava yhdistelmä suurvaltapolitiikkaa ja paikallista rajakiistaa. Toimijoina ja kiistan ratkaisijoina olivat ensimmäisen maailmansodan voittajavallat ja kohteena pieniksi muuttuneet entisen habsburgivallan valtiokansat. Ne katsottiin alueen hävinneiksi kansakunniksi. Niitä ei kuitenkaan ollut miehitetty, eikä niiden kesken aikaisemmin ollut

merkittäviä rajariitoja. Siten kyse ei ollut merkittävästä suurvaltapolitiisesta kysymyksestä. Toisaalta rajariita osoitti, että pientenkin valtioiden toimilla ja toimijoilla saattoi olla merkitystä kansainvälisen politiikan ratkaisuille, tässä tapauksessa rauhankonferenssin lopputulokselle. Mukaan kytkeytyi vielä muita pikkuvaltioita, tulevan Pikku ententen muodostavat seuraajavaltiot.

Tutkimuksen lähdepohja on monipuolinen ja riittävä aihepiirin käsittelylle. Keskeistä arkistoaineistoa on hankittu Ranskan, Unkarin, Englannin, Itävallan sekä Burgenlandin arkistoista ja monista keskeisistä lähdejulkaisuista. Myös uusin tutkimuskirjallisuus on varmaan niin täydellistä kuin toivoa voi. Toisaalta monet klassikotkin olisivat voineet olla hyödyksi, ja niiden avulla olisi saatu koko traditio paremmin haltuun.

Lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden läpikäynti tarjoaa myös pohjan kysymyksenasettelulle. Itävaltalaiset ja unkarilaiset ovat kirjoittaneet runsaasti rajakiistasta omalta kannaltaan, samoin muutamata ulkopuoliset ovat pyrkineet esittämään tasapuolisempaa kokonaiskuvaa. Mitä puuttuu, on voittajavaltiojen suhtautumisen Länsi-Unkarin/Burgenlandin ongelmaan ja rajakiistan näkeminen osana Keski-Euroopan järjestämistä ja järjestäytymistä. Näiltä osin väitöskirjan tutkimukselliset premisit ovat kunnossa.

Kansainvälisten suhteiden historia on varsinaista metodien ja metodologioiden temmellyskenttää, onpa se ajautunut tutkimuksen laajuuden

vuoksi kehrittelemään omaa teoriaa, mitä on historiassa tavanomaista. Tästä laajasta metodi- ja metodologiapaletista Vares on valinnut käsiteparin realismi-idealismi ja jaotteele havaintonsa tämän mukaisesti. Tämä näkyy olevan taas tapana anglo-amerikkalaisessa tutkimuksessa. Kuitenkaan käsitepari ei mielestäni ole varsinaista metodologiaa vaan katkokäsitteitä, jotka sisältävät varsinaisia selittäviä tekijöitä kuten tarve ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden tai valtion ja sen kansalaisten taloudellisten etujen varmistamiseen. Useimmiten idealistisiksikin leimattavat toimenpiteet kuten demokratian levittäminen palaavat turvallisuustarpeeseen tai taloudellisiin etuihin.

Yhtä yleinen politiikan perustelu ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheissa on oliko toiminta suunnattu Saksaa vai bolševismia vastaan. Olen itse pohtinut kysymystä yli kolmenkymmenen vuoden ajan ja taivun kannattamaan täysin Vareksen huomiota, että kommunismin vaara oli useimmiten enemmän tutkijan silmissä kuin lähteissä.

Itse käsittely on mielestäni oikein hyvää. Se jakautuu loogisesti ja rauhankonferenssin kulkua noudattaen ensin Itävallan rajajärjestelyihin Burgenlandissa ja sitten Unkarin kohteluun ja osittaiseen rajarevisioon Sopronin osalta. Molempien käsittely on hyvin tarkkaa käänneiden ja eri osapuolten kannanottojen tarkastelua. Länsi-Unkarin/Burgenlandin kysymys tulee perusteellisesti tutkituksi. Myös huomion kiinnittäminen seuraajavaltioihin, erityisesti Tšek-

koslovakiaan on paikallaan ja täydentää kokonaiskuva. Myös Italian rooli korostuu omaperäisen politiikkansa ja Sopronin kysymyksen aktiivisen välityksen vuoksi. Tarkan kuvan kääntöpuoli saattaisi olla, että teksti tuntuu olevan kovin lähellä lähteitä. Kuvaa voisi laventaa, ei paljolla tekstillä mutta muutamalla selittävällä havainnolla. Näin esimerkiksi että Unkarin kansallisuuspolitiikka oli ollut niin kovakouraista, että seuraajavaltioiden reaktio kohdistui nimenomaan Unkariin, ei niinkään Itävaltaan. Tai että pieni Itävalta peri suurvallan pääkaupungin, mistä johtuvia ongelmia kirjoittaja käsitteleekin ansiokkaasti.

Käsittelyyn kuuluu myös katsaukset keskeisten toimijoiden kokonaispolitiikkaan. Ranskan politiikka on viime vuosikymmeninä ollut voimakkaan uudelleenarvioinnin kohteena, taloudellisten näkökohtien ja viime kädessä Euroopan unionin avaamisen perspektiivien vuoksi. Niinpä kannattaisi olla vähän varovainen Clemenceaun kovin vanhakantaisessa kosto- ja voimapolitiikan korostamisessa Saksaa kohtaan. Yhdysvallat ei myöskään aikonut jatkaa Ranskan taloudellista tukemista eikä varsinkaan sen valtavan jällelennuksen rahoittamista. Ranskan oli löydettävä uusia keinoja ja yksi oli yhteistyö Saksan kanssa. Tämä on selvästi nähtävissä saksalaisistakin akteista, ja Marc Trachtenbergin laskelmien mukaan Ranska odotti saavansa Saksalta sotakorvauksia suunnilleen sen verran kuin se oli valmis maksamaan. Jacques Barièty rakentaa taas voi-

makasta tulkintaa Ranskan raudan ja Saksan hiilen varaan jo parina aselepoa seuranneena vuotena. Barièty'n mukaan Versaillesin rauhansopimuksen sisään oli rakennettu Ranskan ja Saksan taloudellisen yhteistyön ohjelma. Siten rauhansopimus ei olisi ollut tuottamaton Ranskalle, jos suunnitelma olisi kyennyt voittamaan Saksan vastustuksen.

Bloc Nationalin kannattajakunta kansalliskokouksessa oli kyllä kansallismielistä ja oikeistolaisista, mutta se koostui myös voimakkaasti rintamamiehistä, jotka olivat tottuneet asialliseen toimintaan ja kannattivat myös Millerandin sovinneellisia aloitteita. Ranskan uudista liittolaisista todettakoon, että joukosta puuttuu yksi läheisimpiä eli Belgia ententen maat olivat ja tulivat olemaan löysässä liittosuhteessa Ranskaan, liitto Puolan kanssa 1921–22 oli sitova ja automaattinen Saksan osalta ja olisi mahdollistanut tuen myös Neuvosto-Venäjäjä vastaan, Lisäksi se tarjosi mahdollisuuden taloudellisen yhteistyöhön, jos ei muuta niin ns. köyhän miehen imperialismiin. Joka tapauksessa Saksa säilyi jatkossakin Ranskan ulkopoliittikan ongelmana numero 1.

Ison Britannian käsittelyn osalta haluaisin viitata kahteen paralleeliin Ranskan politiikassa. Maria Ormosin esittämän epäilyn mukaisesti on syytä todeta, että Ranskan pääesikunnan 2. toimisto, tiedusteluosasto, teki samanlaista selvitystyötä Euroopan oloista kuin muiden tutkimuskomissiot. Myös Ranska kannatti ajoittain sodan aikana Itävalta-Unkarin

säilyttämistä, mikäli siitä olisi hyötyä Saksaa vastaan. Vertailu laveammin Ranskan politiikkaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen olisi korostanut, ettei Ranskalla ollut välttämättä mitään omia tavoitteita useimpiin pieniin maihin nähden. Tämän Millerand totesi eksplisiittisesti myös Itävallasta keväällä 1920.

Kuten edellä on jo todettu, rajakysymysten käsittely niin Itävallan kuin Unkarin osalta-kin on pikkutarkkaa käänteiden selvittämistä ja varmaan parasta mitä on esitetty. Yksityiskohtia on kuitenkin niin paljon, että lukija on vaarassa tipahtaa suurista linjoista. Esimerkiksi *Anschlussin* kiellon yleinen tausta on selvä, mutta missä vaiheessa ja miten rauhankonferenssi teki sitä koskevan päätöksen? Erityisesti unkarilaisten hellimä ajatus taloudellisten houkuttimien vaikutuksesta Ranskan politiikkaan saa selkeän ja hyväksyttävän ratkaisun. Mutta eikö silti tämä todellinen ja maailmanhistorian mitassakin ainutlaatuinen poliittisen tuen ostoyritys saattanut näkyä vaikkapa rajakysymyksen loppuvaiheen ilmiselvässä sympatiassa unkarilaisia kohtaan?

Kalervo Hovi